

добиратимуться оптимальні форми, методи і засоби навчання, враховуватимуться психологічні особливості студентів тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бетина З. Методика формирования элементов информационной культуры специалиста в процессе изучения курса “Культура деловой речи” // Высш. образ. в России. – 1999. – №2. – С. 130-135.
2. Кармов В., Катханов Н. Инвариантная модель интенсивной технологии обучения при многоступенчатой подготовке в вузе. – М.: спб. – Знание, 1992. – 288 с.
3. Китайгородская Г. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам. – М.: изд-во МГУ, 1986. – С.277.
4. Кларин М. Игра в учебном процессе // Сов. Педагогика. – 1985. – №6. – С. 26-33.
5. Махмутов М. Современный урок. – М.: Педагогика, 1985. – 243 с.
6. Мельникова С., Яворовская Л. Игровые формы учебных занятий. – Харьков: ХГУ, 1993. – 50 с.
7. Паламар Л. Лінгводидактичні основи формування україномовної особистості. – К.: Укрзалізниця, 1997. – 202 с.
8. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К.: “А.С.К.” – 2005. – 192 с.
9. Семенов С. Дидактична гра як форма навчання // Радянська школа. – 1989. – №3. – С. 26-33.
10. Тоцька Н. Ділове українське мовлення: методичний аспект // Дивослово. – 2006. – №3. – С.25-27.
11. Хорошковська О. Методи навчання державної мови як другої // Початкова школа. – 1996. – № 8. – С. 8-10.
12. Шевцова Л. Дидактична суть ситуативних завдань // Дивослово. – 2002. – №6. – С. 30.

УДК 378.14

Дроздова І.П.

РОЗВИТОК НАВИЧОК ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ РОСІЙСЬКОМОВНИХ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ У КОНТЕКСТІ КОГНІТИВНОЇ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті висвітлено особливості українського професійного мовлення російськомовних студентів-нефілологів; доведена необхідність роботи з формування умінь і навичок монологічного мовлення (підготовленого і не підготовленого), лінгвістичної компетенції студентів з урахуванням концептуальних положень когнітивної методики; запропоновані цікаві форми роботи, спрямовані на розвиток умінь і навичок створювати висловлювання українською мовою.

The peculiarities of professional ukrainian communication of Russian students, who are not philologists have been searched in the article, the importance of the forming process of the monologue speech skills (prepared and nonprepared), linguistic and speech students' culture in the sphere of conceptual peculiarities of cognitive methods has been substantiated; interesting forms of working with students, which were directed on the development of their independence in forming the expressions in Ukrainian have been proposed in the article.

Вища школа, яка має задовольняти потреби суспільства і дістати перспективи інтеграційного вибору України в контексті Болонського процесу, постає перед проблемою підготовки спеціалістів із високим рівнем знань національної фахової мови. Уміння користуватися науково-технічною літературою, виражати думки в усній і писемній формі українською мовою – невід’ємний органічний компонент підготовки сучасних спеціалістів у системі європейської освіти.

Актуальність проблеми обумовлена соціальним замовленням суспільства на підвищення рівня мовної культури професійного спілкування в сфері науки й техніки, комунікативно-когнітивним підходом до навчання мов; вимогам до професійного мовлення інженерів, удосконаленню навчальних посібників, які сприяли б реалізації цих завдань. *Метою* даної статті є обґрунтування значущості процесу формування навичок монологічного мовлення, мовної і мовленнєвої культури професійного спілкування студентів, які знаходяться в україно-російському мовному середовищі у світлі концептуальних засад когнітивної методики.

Аналізуючи теоретико-методичні засади розвитку навичок українського монологічного мовлення російськомовних студентів-нефілологів, слід висвітлити різні підходи до вибору принципів, методів і прийомів навчання. Поряд із загальнодидактичними принципами (науковості, свідомості, міцності знань, систематичності й послідовності, наступності й перспективності, зв'язку теорії із практикою), узагальненими Ю.Бабанським, треба приділити увагу й принципам засвоєння мови, визначеним В.Добромисловим, К.Єльніцьким, В.Масальським, І.Срезневським, О.Текучовим, К.Ушинським, Л.Федоренко та ін. Серед універсальних методів збагачення мови Р.Балан, О.Вербило, О.Вишневський, Л.Захарко, М.Ісаєнко, М.Олійник та ін. виділяють інтерактивні імітаційні (розігрування ролей, моделювання ситуацій спілкування, ділові й рольові ігри).

У концепції когнітивної методики навчання української мови (М.Пентилюк, О.Горошкіна, А.Нікітіна), під якою розуміється „сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених способів і засобів опанування мовних одиниць як основи пізнання й формування концептуальної та мовної картин світу і певного результату створення образу світу в уяві кожного учня” [6; 5], передбачається посилення мотивованого розвитку пізнавальної активності учнів за рахунок зменшення репродуктивної діяльності. Саме ця методика забезпечує усвідомлюване опанування мови і формування комунікативної компетенції; теоретичний й технологічний аспекти когнітивної методики сприяють активному мовному спілкуванню студентів, не просто копіюванню мовних зразків, а й побудові власних непідготовлених висловлювань і відкривають широкі можливості для усунення мовленнєвих помилок російськомовних студентів та утворення стійких навичок їхнього монологічного мовлення українською мовою. Під час підготовчої роботи виробляються навички словесної передачі та слухового сприйняття матеріалу, які потім можуть закріплюватися безпосередньо на текстах науково-популярного й науково-фахового напрямків навчання студентів.

Науковці, які досліджували ці проблеми, відзначають, що подібні методи сприяють удосконаленню вміння відбору мовного матеріалу для побудови зв'язного професійного висловлювання, формуванню навичок спілкування, уміння виступати перед аудиторією українською мовою, розширюється запас професійної лексики, засвоюються етичні норми спілкування. Навчання мови з використанням цих методів має значну перспективу: викладачі на заняттях зі спеціальних дисциплін можуть продовжувати вдосконалення професійного монологічного мовлення.

Тут слід зауважити й певні недоліки: навчання українського монологічного мовлення російськомовних студентів-нефілологів як одне з завдань активного володіння мовними навичками передбачається в усіх програмах з української мови, в яких ставиться різна кількість годин для занять. На сучасному етапі розвитку науки й техніки під активним володінням навичками монологічного мовлення (як усного, так і писемного, як підготовленого, так переважно й непідготовленого) маєтись на увазі вільне спілкування для обміну інформацією або у зв'язку з необхідністю дати ту чи іншу оцінку фактам і подіям навколишнього світу.

З одного боку, наявність незначного кількості годин, відведених на вивчення української мови, не дає викладачеві закладати міцні підвалини продуктивного мовлення. З іншого боку, умови навчання російськомовних студентів ВЗО Східної України не створюють відповідні психологічні засади для формування мовленнєвих механізмів, необхідних для

наукового спілкування. Починаючи з 3-го курсу, коли визначається спеціалізація студентів, кожен із них працює у спецсемінарі, пише курсову роботу переважно російською мовою. Курсові роботи переростають у дипломні, які на 95 % пишуться російською мовою. Можливість обговорювати наукову проблематику російською мовою не тільки не дає високого ступеня мотивації щодо занять з української мови, але й позбавляє прагнення користуватися нею відповідно до комунікативних цілей і умов спілкування.

Робота над мовленням, як свідчать спеціальні спостереження на заняттях з української мови, процес спонтанний, педагогічно не організований. Ефект міг би бути значно більший за умови систематизації навчальної мовленнєвої діяльності та спрямування її на усвідомлення і засвоєння змісту виучуваної дисципліни, оволодіння відповідними вміннями та навичками. Найважливішою передумовою при цьому є узгодженість мовленнєвої діяльності з тією, що формується.

У практиці навчання навичкам спілкування корисно враховувати особливості монологічного мовлення загального характеру (як підготовленого, так і непідготовленого), які має знати той, хто виступає як рідною, так і другою, або іноземною мовою. Ці особливості монологічного мовлення постійно підкреслював О.О.Леонтьєв [5], І.О.Зимняя [3] та багато інших дослідників.

У працях багатьох психологів і методистів висловлюється думка про те, що непідготовлене мовлення – це розумова діяльність, у якій мовне оформлення думки йде практично одночасно з висловлюванням. Наприклад, Н.В.Вітт вважає, що “...непідготовлене мовлення являє собою поточне вербальне перетворення різної інформації, при визначній ролі мислення і пам'яті” [1,49]. Л.К.Леваї дає таку дефініцію непідготовленого мовлення: “Це спонтанна мовленнєва діяльність, заснована на власній мовленнєвій ініціативі мовця і на його здатності до імпровізації” [4, 11]. Так, П.Б.Гурвич вважає “вміння проробляти розумові операції із виходом на іномовне мовлення...” однією з чотирьох категорій вмінь, обумовлюючих експресивне мовлення іноземною мовою, і підкреслює, що недостатній розвиток в учнів складних розумовних процесів перешкоджає розвитку усного мовлення [2: 168-169].

Ці загальновідомі в методиці викладання іноземних мов засади придатні й до методики викладання української мови в російськомовному оточенні Східної України. Особливо якщо враховувати специфіку роботи зі студентами-нефілологами, слабкий рівень знань української мови, короткий період навчання української мови у вищому навчальному закладі (обмежений рамками курсу „Ділова українська мова” або „Українська мова професійного спілкування”). Тому, як нам здається, необхідно вести систематичну роботу щодо формування навичок непідготовленого професійного мовлення. Систематичні заняття з розвитку непідготовленого мовлення ми вважаємо за доцільне проводити у двох напрямках: а) розвиток самостійності висловлювання; б) розвиток спонтанного, непідготовленого висловлювання.

Оскільки метою навчання української мови в технічному навчальному закладі є підготовка студентів до професійного спілкування українською мовою, це передбачає розвиток таких умінь і навичок, які дадуть йому можливість після закінчення курсу читати літературу за спеціальністю для отримання інформації і брати участь в усному спілкуванні українською мовою. Для формування таких умінь і навичок як навчальний матеріал використовуються тексти функціонального стилю наукового викладення. Однак вузька спеціалізація окремих галузей якоїсь конкретної науки утруднює предметне розуміння студентами (особливо молодших курсів) текстів, орієнтованих на фахівців.

Викладання української мови за фаховим спрямуванням повністю не вирішує проблеми професійної підготовки спеціалістів технічного профілю, через те що у них не формується мовленнєва компетенція національною (українською) мовою. Тому важливе місце в професійній підготовці майбутніх фахівців-нефілологів має зайняти практичний мовний курс, орієнтований на специфіку спеціальності, якою оволодіває студент.

Для цього необхідна переорієнтація з вивчення мовної системи у статиці на дослідження функціонування різних підсистем у процесі спілкування. Майбутній спеціаліст повинен уміти працювати з текстом як основною одиницею мовлення; створювати власні висловлювання; знати правила ведення ділової документації, з якою буде мати справу в своїй професійній діяльності. Цей підхід вимагає від майбутніх фахівців відповідної лінгвістичної підготовки. Курс усного й писемного професійного мовлення майбутніх технічних фахівців має ставити перед собою такі завдання:

- об'єднати системно-нормативний і комунікативно-когнітивний підходи до обробки мовного матеріалу;
- стимулювати як репродуктивну, так і продуктивну мовленнєву діяльність студентів;
- бути орієнтованим на ті форми і види мовленнєвої діяльності, які знаходять застосування у сфері науки і техніки;
- спиратися на мовний дидактичний матеріал, максимально наближений змістом до проблематики галузі;
- забезпечувати надійну мовну підготовку студентів не тільки безпосередньо на заняттях з мови, але й через інтеграцію з іншими навчальними дисциплінами (навчальна мовленнєва діяльність).

Усі ці проблеми безпосередньо пов'язані з актуальним для сучасної педагогічної науки й практики питанням – формуванням мовної особистості майбутнього інженера, підвищення його мовленнєвої компетентності як у найрізноманітніших ситуаціях мовленнєвої комунікації взагалі, так і в специфічних умовах ділового спілкування на виробництві. Тому в навчальній роботі головна увага звертається на забезпечення високої культури професійного спілкування, невід'ємними складовими якої стають оволодіння професійною і термінологічною лексикою, здатність сприймати чужі й продукувати власні висловлювання в усній і писемній формі.

Такий підхід конкретизує мету мовної роботи: окрім віддаленої перспективи професійної діяльності, перед студентами постає більш близьке й зрозуміле завдання – оволодіти мовою в навчальних цілях, що й надалі сприятиме формуванню творчої, розвиненої, самодостатньої особистості.

Насамкінець слід зауважити, що входження України в європейський освітній простір, розумна гармонізація наших освітніх програм стали в наш час потребою життя. Запровадження цих змін дозволить підвищити якість підготовки фахівців, зміцнить довіру між суб'єктами освіти, надасть можливість студентам українських ВНЗ здобути досвід навчання в інших вищих навчальних закладах, внесе у вищу школу України досвід європейського співавторства і покращить рівень її освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Витт Н.В. Контроль неподготовленной речи при обучении иностранному языку // Обучение иностранным языкам в высшей школе. – МГПИИЯ им.М.Горького. – № 5/10, ч.1. – М., 1971.
2. Гурвич П.Б. Попытка классификации умений экспрессивной речи на иностранном языке // Вопросы методики преподавания иностранных языков. – Тула, 1967.
3. Зимняя И.А. Психологические вопросы построения лекции. – М., 1968.
4. Леваи Л.К. Развитие навыков устной неподготовленной речи на 3 курсе языкового вуза (на материале французского языка): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1965.
5. Леонтьев А.А. Психологические механизмы и пути воспитания умений публичной речи. – М., 1972.
6. Пентилюк М., Нікітіна А., Горошкіна О. Концепція когнітивної методики навчання української мови. – Дивослово.– № 8. – 2004. – С. 5-9.